

M.M.E και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Media and Environmental Education

Στέλιος Λαζαρίδης, εκπαιδευτικός, Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας, stellazaridi@yahoo.gr

Stelios Lazaridis, teacher, Department of Secondary Education, Drama, stellazaridi@yahoo.gr

Abstract: Environmental Education (EE) has changed direction over time, now seeking the active participation of citizens in the context of sustainable development. Declaratory texts of international meetings on environmental education highlight the potential of Mass Media to serve this purpose and at the same time express concerns about how environmental information will be transferred to the public. The educational dimension of media associated with remodeling of sensitized citizens' behavior through the diffusion of scientific information to the public, generates discussion on how environmental issues are raised, are understood and subject of public debate.

Keywords: Environmental Education, scientific information in Mass Media

Περίληψη: Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση έχει αλλάξει κατευθύνσεις στο πέρασμα του χρόνου, επιδιώκοντας πλέον την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στο πλαίσιο της αειφορικής ανάπτυξης. Στα διακηρυκτικά κείμενα των διεθνών συναντήσεων για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση επισημαίνεται η δυνατότητα των Μέσων μαζικής Επικοινωνίας (M.M.E.) να υπηρετήσουν το σκοπό αυτό και ταυτόχρονα διατυπώνονται προβληματισμοί για το πώς η περιβαλλοντική πληροφορία θα μεταφερθεί στο κοινό. Η εκπαιδευτική διάσταση των M.M.E. σχετίζεται με την αναδιαμόρφωση της συμπεριφοράς ευαισθητοποιημένων πολιτών μέσω της διάχυσης της επιστημονικής πληροφορίας προς το κοινό, στοιχείο που προκαλεί συζητήσεις για το πώς τα περιβαλλοντικά ζητήματα προβάλλονται, κατανοούνται και γίνονται αντικείμενο δημόσιου διαλόγου.

Λέξεις κλειδιά: Άτυπη περιβαλλοντική εκπαίδευση, επιστημονική πληροφορία στα MME.

Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο εστιάζει στη δυνατότητα και τους περιορισμούς χρήσης των Μέσων μαζικής Επικοινωνίας (M.M.E.) ως εργαλείου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Καταρχήν αναλύεται

διαχρονικά το περιεχόμενο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Π.Ε.) με βάση διαφορετικές αντιλήψεις που αντανακλώνται και στα κείμενα των πιο σημαντικών διεθνών συναντήσεων για την Π.Ε. Κατόπιν ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στα κείμενα που συνδέουν την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση με τη δυνατότητα των Μ.Μ.Ε. να κινητοποιούν το κοινό τους. Τέλος αναλύεται η διαχείριση της επιστημονικής πληροφορίας από τα Μ.Μ.Ε. και η αμφισβήτηση που εκφράζεται 1) για τη δυνατότητα των δημοσιογράφων να μεταδώσουν αξιόπιστες και ακριβείς πληροφορίες για θέματα περιβάλλοντος και 2) για τους επιστήμονες να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά με την κοινή γνώμη.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) αποτελεί από τη μια πλευρά, προϊόν της συνειδητοποίησης των περιβαλλοντικών προβλημάτων και από την άλλη πλευρά προϊόν του κοινωνικού κινήματος για την εξεύρεση λύσεων. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '60 η εκπαίδευση ειδικών θεωρήθηκε ενδεδειγμένο μέτρο, στο πλαίσιο της ανάπτυξης των περιβαλλοντικών επιστημών. Η αντίληψη αυτή διαφοροποιήθηκε αργότερα, όταν θεωρήθηκε ότι η Π.Ε. πρέπει να διευρυνθεί στο σύνολο της κοινωνίας. Η νέα προσέγγιση επανεξέταζε την έννοια των αναγκών που στηρίζουν τα καταναλωτικά πρότυπα και για το λόγο αυτό επικεντρωνόταν στην εκπαίδευση των πολιτών (Φλογαΐτη, 1998).

Η Δημητρίου (2009) διαπιστώνει ότι ως προς το περιεχόμενο και τις βασικές επιδιώξεις της, η Π.Ε. έχει αλλάξει κατεύθυνση στην πορεία του χρόνου. Αρχικά επιδίωκε την αναβάθμιση του περιβάλλοντος. Αυτό συνεπαγόταν συσσώρευση γνώσης για τις λειτουργίες της φύσης και ανάπτυξη δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και την εξεύρεση λύσεων. Στόχος τίθεται η αλλαγή της συμπεριφοράς. Στις δεκαετίες του '80 και '90, η έμφαση δίνεται στους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες που είναι υπεύθυνοι για συγκεκριμένες αναπτυξιακές επιλογές που ευθύνονται για τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Σήμερα η Π.Ε. επιδιώκει μια ολιστική προσέγγιση του περιβάλλοντος και εστιάζει στη διαχείριση των φυσικών πόρων υπό το πρίσμα της αειφορίας.

Οι διαφοροποιήσεις αυτές στις προσεγγίσεις αντανακλώνται στα κείμενα διεθνών συναντήσεων που πραγματοποιούνται για την Π.Ε. Στη διεθνή διάσκεψη της Στοκχόλμης το 1972, για πρώτη φορά διαπιστώνεται η παγκόσμια διάσταση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και η ανάγκη θεσμικής αντιμετώπισής τους. Υιοθετείται η αναγκαιότητα της Π.Ε., ενώ η θεώρηση του περιβάλλοντος είναι σαφώς ανθρωποκεντρική, καθώς γίνεται λόγος για καλύτερη διαχείριση των πόρων, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ανθρώπινη ευημερία (Γαβριλάκης και Σοφούλης, 2005).

Αποτέλεσμα της διάσκεψης της Στοκχόλμης ήταν η ίδρυση του Περιβαλλοντικού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών που ανέλαβε δραστηριότητες στο χώρο της Π.Ε. και η ανάληψη πρωτοβουλίας για την διάσκεψη του Βελιγραδίου το 1976. Η διακήρυξη που έγινε γνωστή ως «χάρτα του Βελιγραδίου», συνδέει τα περιβαλλοντικά προβλήματα με άλλα παγκόσμια προβλήματα όπως η φτώχεια, ο υπερπληθυσμός και αναγνωρίζει 1) το δικαίωμα όλων των πολιτών για ανάπτυξη μέσα σε όρια και 2) υποστηρίζει την υιοθέτηση ενός νέου

ήθους, τόσο για τη σχέση ανθρώπων και περιβάλλοντος, όσο και ανάμεσα στους ίδιους τους ανθρώπους. Σκοπός της Π.Ε. θεωρείται πλέον η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, η επίλυσή τους και η πρόληψη νέων (Παπαδημητρίου, 2006).

Η Διάσκεψη της Τιφλίδας το 1977 διοργανώνεται ως η πρώτη διακυβερνητική συνάντηση ειδικά για την Π.Ε. και συνοψίζει στα αποτελέσματά της την πορεία των συζητήσεων που είχαν προηγηθεί την προηγούμενη δεκαετία. Στο δίλημμα ανάπτυξη ή προστασία του περιβάλλοντος, η Διάσκεψη αποφαινεται ότι η ανάπτυξη πρέπει να διασφαλίζει τη μεγαλύτερη ωφέλεια από το περιβάλλον τόσο στο παρόν, όσο και στο μέλλον. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη συνειδητοποίηση των ορίων των φυσικών συστημάτων για απορρόφηση των αρνητικών επιπτώσεων από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Η αλλαγή μπορεί να επέλθει αν υπάρξουν αλλαγές στο σύστημα αξιών που κατευθύνει τις επιλογές τόσο στην οικονομία όσο και στην κοινωνία (Φλογαΐτη, 1998).

Εκτός από την πορεία των περιβαλλοντικών ζητημάτων η Διακήρυξη της Τιφλίδας τονίζει ότι η Π.Ε. πρέπει να εστιάζει στα προβλήματα που απασχολούν τις τοπικές κοινωνίες, ότι οι τοπικοί πληθυσμοί πρέπει να συμμετέχουν στην επίλυσή τους, και τέλος αναγνωρίζει την αναγκαιότητα της δια βίου εκπαίδευσης (Δημητρίου, 2009).

Όσον αφορά τα ΜΜΕ, η Διακήρυξη επισημαίνει ότι «φέρουν την ευθύνη να θέσουν τους τεράστιους πόρους τους στην υπηρεσία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης». Για το λόγο αυτό θεωρεί ότι τα ΜΜΕ μαζί με τις διάφορες μορφές εκπαίδευσης πρέπει να αξιοποιηθούν (Τσαμπούκου- Σκαναβή, 2004).

Δέκα χρόνια αργότερα πραγματοποιείται στη Μόσχα διεθνές συνέδριο με θέμα «Περιβαλλοντική εκπαίδευση και κατάρτιση». Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης που έχει αρχίσει να διαδίδεται, εμφανίζεται στο τελικό κείμενο της Διάσκεψης, ως αγαθό που πρέπει να προστατευθεί (Γαβριλάκης και Σοφούλης, 2005). Η νέου τύπου ανάπτυξη αναγνωρίζεται ως η λύση στο δίλημμα ανάπτυξη ή περιβάλλον. Υπό τη νέα αυτή οπτική η Π.Ε. οφείλει να συμβάλλει στην προώθηση της νέας έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης (Φλογαΐτη, 1998).

Στη Διάσκεψη της Μόσχας οι αναφορές στα ΜΜΕ καταρχήν εστιάζουν στις δυσκολίες που εντοπίζονται για την προβολή περιβαλλοντικών θεμάτων. Αυτές αφορούν 1) το οικονομικό κόστος των οπτικοακουστικών παραγωγών καθώς και των δικαιωμάτων εκμετάλλευσης, 2) την έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των ειδικών και του κοινού, 3) την απουσία ομάδων πληθυσμού αλλά και τοπικών κοινωνιών στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, 4) την ασάφεια των περιβαλλοντικών πληροφοριών. (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004).

Η σύνδεση της αειφόρου ανάπτυξης με την εκπαίδευση γίνεται πιο στέρεα στη Διεθνή Διάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο (1992). Το 36^ο κεφάλαιο του συνολικού σχεδίου δράσης, γνωστού και ως ατζέντα 21, αφιερώνεται στην εκπαίδευση που «είναι σημαντική για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης». Έτσι ορίζονται τρεις

κατευθύνσεις οι οποίες αφορούν τον επαναπροσανατολισμό της εκπαίδευσης προς το νέο ζητούμενο, την ευαισθητοποίηση και ενημέρωση του πληθυσμού και την προώθηση της επαγγελματικής κατάρτισης (Λιαράκου και Φλογαίτη, 2007).

Στο ίδιο κεφάλαιο προτείνονται ενέργειες για την ευρεία διάδοση περιβαλλοντικών πληροφοριών στο κοινό, όπως η συνεργασία με ΜΜΕ και φορείς που δραστηριοποιούνται στη βιομηχανία του θεάματος και της μαζικής επικοινωνίας ώστε να μεταφερθεί η γνώση των φορέων αυτών γύρω από θέματα διαμόρφωσης συμπεριφοράς του κοινού (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004).

Ο ίδιος προσανατολισμός ισχύει για τα διακηρυκτικά κείμενα των Διασκέψεων της Θεσσαλονίκης (1997) και Γιοχάνεσμπουργκ (2002). Υιοθετείται πλέον η εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία, και κατόπιν η εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη (Δημητρίου, 2009).

Στη Διακήρυξη της Θεσσαλονίκης επισημαίνεται ότι τα ΜΜΕ μπορούν με τους μηχανισμούς που διαθέτουν, να κινητοποιούν το κοινό τους με την μετατροπή της περίπλοκης επιστημονικής γνώσης σε μηνύματα που μπορούν εύκολα να ερμηνευτούν (Τσαμπούκου-Σκαναβή 2004).

Το 2005 τα Ηνωμένα Έθνη δρομολόγησαν τη Δεκαετία της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη μέχρι το 2014. Η UNESCO ανέλαβε την ανάπτυξη ενός διεθνούς σχεδίου για την υλοποίησή της. Σκοπός της είναι να ενσωματώσει τις αξίες που αναδεικνύει η αειφόρος ανάπτυξη σε όλες τις διαστάσεις της εκπαίδευσης προκειμένου να επιτευχθούν αλλαγές σε στάσεις και συμπεριφορές, ώστε η αειφόρος και δίκαιη κοινωνία να είναι πραγματικότητα για το σύνολο των πολιτών (Φλογαίτη και Λιαράκου, 2009).

1. Τα ΜΜΕ ως εργαλείο άτυπης περιβαλλοντικής εκπαίδευσης

Έρευνες συνδέουν τη συχνή χρήση των ΜΜΕ με την ενεργοποίηση του κοινού για την εξοικονόμηση ενέργειας, καθώς επίσης και με την εξοικείωση του κοινού με αντίστοιχα θέματα (Δημόπουλος κ. συν., 2001). Το ερώτημα που προκύπτει είναι πώς επιδρούν τα ΜΜΕ στον τρόπο σκέψης του κοινού τους.

Δύο είναι τα μοντέλα που ενσωματώνουν αντίστοιχες θεωρίες. Το πρώτο περιγράφει μια γραμμική σχέση που στη μια άκρη έχει τον πομπό-επιστημονική κοινότητα και στην άλλη άκρη το κοινό που είναι παθητικός δέκτης. Τα ΜΜΕ θέτουν την ημερήσια διάταξη και όλοι οι δέκτες με τη συχνή έκθεση σε παρόμοια ερεθίσματα οδηγούνται σε μια συμβολική πραγματικότητα που ταυτίζεται με την κοινωνική πραγματικότητα. Η ισχύς της επιρροής εξαρτάται από παράγοντες όπως η ένταση της κάλυψης, ο βαθμός ευαισθητοποίησης και η πορεία του ζητήματος στο δημόσιο διάλογο.

Το άλλο μοντέλο δίνει αφενός βαρύνουσα σημασία στην πλαισίωση των ΜΜΕ, διαδικασία που νοσηματοδοτεί κάθε θέμα που προβάλλεται, αφετέρου προβλέπει τη δυνατότητα του κοινού να θέτει θέματα. Έτσι τα ΜΜΕ άλλοτε παίζουν διαμορφωτικό ρόλο και άλλοτε αντανakλούν τις απόψεις που τίθεται στο δημόσιο πεδίο από το κοινό τους. Η θεωρία της εξάρτησης από τα ΜΜΕ εξηγεί τι από τα δύο συμβαίνει. Η θεωρία επισημαίνει ότι όσο αυξάνεται η ανάγκη των ατόμων να κατανοήσουν την πραγματικότητα και να δράσουν, τόσο μεγεθύνεται η επίδραση των ΜΜΕ (Δημόπουλος κ. συν., 2001).

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, αν και ταυτίζεται με εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης, εντούτοις έχει διαπιστωθεί η χρησιμότητά της και στη μη τυπική και στην άτυπη εκπαίδευση, μορφές στις οποίες βασικό ρόλο διαδραματίζουν τα ΜΜΕ.

Για να είναι αποτελεσματική η Π.Ε., πρέπει το κοινό στο οποίο απευθύνεται να είναι περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένο. Τότε μόνο ο πληθυσμός αντιλαμβάνεται την αξία της Π.Ε., δέχεται να συμμετέχει σε προγράμματα και να προσανατολιστεί σε μια πιο φιλοπεριβαλλοντική συμπεριφορά. Επομένως ο στόχος είναι η αναδιαμόρφωση της συμπεριφοράς και για το λόγο αυτό τα ΜΜΕ που απευθύνονται σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού και επηρεάζουν τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά του, μπορούν να ενταχθούν στη διαδικασία της Π.Ε. (Σκαναβή και Σακελλάρη, 2002).

Η εργασία των δημοσιογράφων μπορεί να ευαισθητοποιεί και να εκπαιδεύει το κοινό με τη δημοσιοποίηση γεγονότων που αφορούν το περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους. Οι δημοσιογράφοι με το λόγο τους όμως, όπως διαπιστώνει η Ζιάκα κ.ά., (2001), προβάλλουν τις κυρίαρχες αναπαραστάσεις για το μοντέλο της οικονομικής ανάπτυξης, τις παραγωγικές σχέσεις που αναπτύσσονται, τις αιτίες για τα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Εξάλλου σύμφωνα με τη Μυριβήλη (2009) τα ΜΜΕ θεωρούν ότι δε μπορούν να παρέμβουν για να αλλάξουν στάσεις οι πολίτες. Έχουν χάσει την πολιτική υπόστασή τους και αντί γι' αυτό αναλώνονται σε μια αποσπασματική δημοσιογραφία των αποκαλύψεων και του θεάματος.

Τα ΜΜΕ έχουν έναν αυξημένο κοινωνικό ρόλο που αφορά την ενημέρωση των πολιτών, ώστε αυτοί να συνειδητοποιήσουν το μέγεθος της παγκόσμιας οικολογικής κρίσης (Χρυσόγελος, 2009). Η ενημέρωση αυτή όμως πρέπει να είναι συνεχής και ενδεδειγμένη. Τα γεγονότα που σχετίζονται με την ενέργεια, τις μεταφορές, τη γεωργία και όλες τις δραστηριότητες που έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον, πρέπει να καλύπτονται δημοσιογραφικά ως προς την περιβαλλοντική τους διάσταση (Χαραλαμπίδης, 2009).

Διεθνή συνέδρια προτείνουν την ένταξη των ΜΜΕ στα εργαλεία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Η Διακήρυξη της Τιφλίδας προτείνει:

- να ενθαρρυνθούν τα ΜΜΕ να αναγνωρίσουν τον εκπαιδευτικό τους ρόλο στη διαμόρφωση της καταναλωτικής συμπεριφοράς,

- να ενθαρρυνθούν τα ΜΜΕ στη διάδοση της γνώσης για την προστασία του περιβάλλοντος,
- να οργανωθούν επιμορφωτικά προγράμματα για τους επαγγελματίες των ΜΜΕ, ώστε να χειρίζονται κατάλληλα τα περιβαλλοντικά θέματα,
- να χρησιμοποιηθούν τα ΜΜΕ για την πρόσβαση όσο το δυνατό περισσότερου πληθυσμού σε προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης,
- να χρησιμοποιηθούν τα ΜΜΕ στο πλαίσιο ανάπτυξης εκπαιδευτικής μεθοδολογίας αλλά και εργαλείων αξιολόγησης προγραμμάτων ευαισθητοποίησης του γενικού πληθυσμού,
- να προμηθευτούν τα ΜΜΕ υλικό περιβαλλοντικό εκπαίδευσης από τις εθνικές επιτροπές της Unesco,
- να χρησιμοποιηθούν κυρίως τα Οπτικοακουστικά Μέσα μέσω κινηματογραφικών και τηλεοπτικών παραγωγών στην προώθηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004).

Η Διακήρυξη της Μόσχας προτείνει μεταξύ άλλων την παραγωγή εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τα ΜΜΕ, τη χρήση νέων μέσων επικοινωνίας και εκπαιδευτικής μεθοδολογίας και τη δημιουργία τράπεζας οπτικοακουστικού υλικού. Επίσης στη Διάσκεψη του Ρίο προτείνεται η UNICEF να διαθέσει στα ΜΜΕ εκπαιδευτικό υλικό για παιδιά και τέλος να εμπλουτιστούν τα προγράμματα σπουδών των δημοσιογραφικών σχολών με θέματα για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004).

2. Η επιστημονική πληροφορία στα ΜΜΕ

Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος επιβάλλει τη συμμετοχή των πολιτών στις περιβαλλοντικές αποφάσεις. Για να συμβεί αυτό, οι πολίτες πρέπει να διαθέτουν γνώσεις που αφορούν τις αιτίες αλλά και δεξιότητες αναζήτησης λύσεων και συμμετοχής. Η επικοινωνιακή διαδικασία μεταξύ πολιτών, δομών εξουσίας και ειδικών περιγράφεται ως Περιβαλλοντική Επικοινωνία, στην οποία εντάσσονται και όλες οι μορφές εκπαίδευσης (Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004).

Οι Λιαράκου και Φλογαίτη (2007) επισημαίνουν ότι η IUCN (Διεθνής Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης) έχει μεταθέσει τα τελευταία χρόνια την προσοχή της από την εκπαίδευση στην επικοινωνία. Με τον τρόπο αυτό η επικοινωνία γίνεται συστατικό στοιχείο των πολιτικών για την αειφορία. Στη φάση της διερεύνησης οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν την επικοινωνία για την αξιολόγηση του ενδιαφέροντος της κοινότητας, στη φάση της διαμόρφωσης προγραμμάτων συμβουλευονται τους εμπλεκόμενους φορείς και στη φάση της υλοποίησης της πολιτικής οι κυβερνήσεις αναπτύσσουν επικοινωνιακές και εκπαιδευτικές προσεγγίσεις μαζί με τις ρυθμίσεις, προκειμένου να γίνουν αποδεκτές οι αλλαγές από τον πληθυσμό.

Ο πολλαπλασιασμός των περιβαλλοντικών κινδύνων και το μέγεθος των περιβαλλοντικών προβλημάτων, το ενδιαφέρον που επιδεικνύει το κοινό των ΜΜΕ γι'αυτά, ο υπερεθνικός χαρακτήρας των κινδύνων και η ανάγκη για εξειδικευμένη πληροφόρηση έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση της δημοσιογραφικής επικοινωνίας της διακινδύνευσης (risk communication). Οι έρευνες σχετικά με τη ραδιενέργεια μετά το δυστύχημα του Τσερνομπίλ τη δεκαετία του 1980 και οι επιπτώσεις από την προώθηση της βιοτεχνολογίας την επόμενη δεκαετία είναι δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα (Neverla, 2006).

Η δημοσιογραφική επικοινωνία της διακινδύνευσης έχει δύο μειονεκτήματα. Το πρώτο αφορά στην εστίαση σε μεμονωμένα περιστατικά παραβλέποντας το ιστορικό και τις επιστημονικές θεωρήσεις. Αποτέλεσμα είναι να αποπλαισιώνονται τα γεγονότα και επιπλέον να χρησιμοποιούνται οι επίσημες αρχές ως κύρια πηγή πληροφόρησης. Το δεύτερο χαρακτηριστικό αφορά στο εθνοκεντρικό είδος δημοσιογραφίας για τους περιβαλλοντικούς κινδύνους (Neverla, 2006).

Ένας εναλλακτικός τρόπος δημοσιογραφικής κάλυψης των περιβαλλοντικών κινδύνων θα μπορούσε να συμπεριλάβει τις γνώσεις που προέρχονται από επιστήμονες, ερευνητικά δίκτυα και πορίσματα υπερεθνικών ερευνών. Ακόμη η λειτουργία της δημοσιογραφίας θα μπορούσε να επεκταθεί στη διαμόρφωση απόψεων για το δημόσιο χώρο και τον εκδημοκρατισμό του (Neverla, 2006).

Η Τσαμπούκου-Σκαναβή (2004) αναφερόμενη στον όρο risk communication κάνει λόγο για την επικοινωνία της επικινδυνότητας. Αυτή περιλαμβάνει την επιστημονική προσέγγιση στην ανάλυση, περιγραφή και πληροφόρηση για θέματα περιβαλλοντικών κρίσεων, φυσικών καταστροφών, επιδημιών. Οι ειδικοί που ασχολούνται, είναι συνήθως επιστήμονες επικοινωνίας σε πανεπιστήμια και ερευνητικά ιδρύματα, και προσεγγίζουν μια κατάσταση επικινδυνότητας εξετάζοντας τις αιτίες, τις συνέπειες, τις ομάδες ενδιαφέροντος και την αναζήτηση μιας λύσης.

Το τρίπτυχο: Επιστήμονες-ΜΜΕ-κοινή γνώμη συνιστά ένα ξεχωριστό επικοινωνιακό πλαίσιο το οποίο επιδρά στην αποτελεσματικότητα των περιβαλλοντικών πολιτικών (Παπαδημητρίου, 1998).

Οι περισσότεροι επιστήμονες που πραγματοποιούν έρευνες δεν είναι εξοικειωμένοι στην επικοινωνία με το κοινό. Υπάρχει μόνο ένας μικρός αριθμός εξεχόντων ερευνητών που δημοσιεύει έρευνες σε επιστημονικά έντυπα τα οποία έχουν ευρεία απήχηση στους δημοσιογράφους. Μάλιστα στις επαφές τους με τα ΜΜΕ μπορούν να επεκταθούν και σε θέματα πολιτικής, ηθικής κλπ, όμως οι περισσότεροι δεν είναι αποτελεσματικοί στην επικοινωνία με το κοινό. Για το λόγο αυτό άλλωστε οι ίδιοι οι επιστήμονες εκτιμούν σε ποσοστό άνω του 80% ότι πρέπει να επιμορφωθούν ή να καταβάλλουν προσπάθειες για να υπερπηδήσουν βασικά εμπόδια, όπως αυτό της γλώσσας, δηλαδή της επικοινωνίας με το κοινό σε μια γλώσσα πιο κατανοητή και όχι με τεχνική/επιστημονική ορολογία (Weigold, 2001).

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Sachsman (1999), οι δημοσιογράφοι διαφέρουν από τους επιστήμονες σε πολλούς τομείς. Έχουν διαφορετικές σπουδές, υιοθετούν διαφορετικούς στόχους, ακόμη και αξίες με αποτέλεσμα να βλέπουν από διαφορετική οπτική γωνία όλα όσα συμβαίνουν στον κόσμο. Οι δημοσιογράφοι παραδοσιακά αξιολογούν τα γεγονότα με βάση το χρόνο, την εγγύτητα, το ανθρώπινο ενδιαφέρον, τη σπανιότητα και τις συνέπειές τους.

Η Katherine Richardson, ειδική στο θέμα της κλιματικής αλλαγής, συμπληρώνει ότι οι δημοσιογράφοι δεν είναι ικανοί να πληροφορήσουν το κοινό τους για το θέμα αυτό, καθώς εργάζονται σε κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και γι' αυτό τα άρθρα τους είναι ανακριβή και καταστροφολογικά (IOM 2009).

Ο Roll-Hansen (1994) για το θέμα της αξιοπιστίας της επιστημονικής γνώσης και του χειρισμού της από τα ΜΜΕ, τονίζει ότι η εμπιστοσύνη για τη γνώμη των ειδικών είναι δεδομένη, όμως η κριτική που μπορούν να ασκήσουν τα ΜΜΕ και οι πολίτες είναι απαραίτητη. Η εποικοδομητική κριτική, συμπληρώνει ο Roll-Hansen, μπορεί να είναι δύσκολη, όμως πρέπει να διεξάγεται, είτε από ειδικούς συναφών επιστημονικών πεδίων, είτε από πολίτες που ερευνούν τις επιστημονικές αποδείξεις και τα επιχειρήματα που κατατίθενται.

Οι επιστήμονες συχνά παραπονιούνται ότι τα ΜΜΕ παραποιούν στατιστικά μεγέθη που αφορούν κινδύνους, αλλοιώνουν τα γεγονότα και δίνουν το λόγο σε κινδυνολόγους με αποτέλεσμα την παράλογη μεταβολή της συμπεριφοράς του κοινού. Οι δε δημοσιογράφοι περιγράφονται ως εθισμένοι στη δημοσιοποίηση ειδήσεων που αφορούν απειλές με σκοπό να διεγείρουν και να τρομάζουν την κοινή γνώμη.

Μέλη της επιχειρηματικής κοινότητας, της πολιτικής εξουσίας, επιστήμονες και εκπρόσωποι περιβαλλοντικών ομάδων ασκούν κριτική στα ΜΜΕ για την ακρίβεια των πληροφοριών τους και συγκεκριμένα, 1) για την υπερβολή που επιδεικνύουν, όσον αφορά την προβολή κάποιων περιβαλλοντικών κινδύνων, 2) για τη διαστρέβλωση δεδομένων, 3) για την τάση τους να αγνοούν σοβαρούς κινδύνους και να ενδιαφέρονται για μικρότερης σημασίας (Greenberg κ. ά., 1990), 4) για την ενασχόλησή τους περισσότερο με τα γεγονότα παρά με τα θέματα, με το θεαματικό και επίκαιρο παρά με το μακροχρόνιο (Sachsman κ. ά., 2008), 5) την εξάρτησή τους από διαφημιστικές εταιρείες και επιχειρηματικά συμφέροντα (Kostarella κ. ά., 2013).

Ο Roll-Hansen (1994) εστιάζει στην έλλειψη γνώσεων και ενδιαφέροντος των δημοσιογράφων να αξιολογήσουν τα επιστημονικά επιχειρήματα. Αναφέρει την περίπτωση μιας κοινωνικής επιστήμονα που ερευνούσε το ζήτημα της επιθετικότητας και αναρωτιόταν γιατί οι δημοσιογράφοι σπάνια τη ρωτούσαν πως γνώριζε ό,τι γνώριζε, τι αποδείξεις είχε για όσα ισχυριζόταν και γιατί οι θέσεις της διέφεραν από τις κρατούσες αντιλήψεις. Θέματα δηλαδή που θεωρούνται δεδομένα στην επιστημονική κοινότητα είναι απόντα από τις αναφορές των ΜΜΕ, επειδή οι δημοσιογράφοι και όσοι παίρνουν συνεντεύξεις από επιστήμονες, τις περισσότερες φορές δέχονται χωρίς κανένα προβληματισμό τις απαντήσεις τους.

Σε τρεις έρευνες για έντυπα Μέσα και μια έρευνα για οπτικοακουστικά Μέσα ζητήθηκε από επιστήμονες να αναφέρουν τα πιο συνηθισμένα λάθη που εντοπίζουν σε επιστημονικά θέματα που δημοσιεύονται στα ΜΜΕ. Η παράλειψη αναφορών σε βιβλιογραφικές πηγές, οι παραπλανητικοί τίτλοι και το γεγονός ότι δεν αναλύονται σε βάθος είναι τρία κοινά χαρακτηριστικά που εντοπίστηκαν (Greenberg κ. ά., 1990).

Ο Kitzinger (1999) επισημαίνει ότι οι κατηγορίες εναντίον των δημοσιογράφων συσκοτίζουν παρά διαφωτίζουν τις διαδικασίες που επηρεάζουν τη δημοσιογραφική κάλυψη. Αναφέρεται μάλιστα σε μια μετα-ανάλυση 52 ερευνών που αφορούσαν κάλυψη περιβαλλοντικών κινδύνων και κατέληξε ότι οι ειδήσεις ήταν περισσότερο καθησυχαστικές παρά κινδυνολογικές.

Ένα ακόμη στοιχείο το οποίο σημειώνουν οι ερευνητές σε σχέση με την κάλυψη επιστημονικών θεμάτων από τους δημοσιογράφους αφορά το ότι αναμειγνύουν τις επιστημονικές απόψεις με θέματα που άπτονται άλλων πεδίων της δημόσιας σφαίρας, επηρεάζονται στις κρίσεις τους και στις προτεραιότητες τους από πολιτισμικούς παράγοντες και δε χρησιμοποιούν ως πηγή, υλικό που δημοσιεύεται σε επιστημονικά έντυπα.

Η κριτική σε βάρος των δημοσιογράφων για τον τρόπο με τον οποίο καλύπτουν περιβαλλοντικά και ευρύτερα επιστημονικά θέματα σχετίζεται με τους δύο κυρίαρχους τρόπους κάλυψης επιστημονικών θεμάτων στον τύπο. Σε αντιδιαστολή με τον «εκλαϊκευτικό – διαφωτιστικό» τρόπο, αντιπαραβάλλεται ο «ειδησεογραφικός» ,με χαρακτηριστικά τη μη εξειδικευμένη κάλυψη, τα λίγα τεχνο-επιστημονικά στοιχεία, την αναφορά σε αρνητικές επιπτώσεις και τη χρήση κώδικα χαμηλής/μέτριας επεξεργασίας (Δημόπουλος κ. ά., 2001).

Οι δύο αυτοί τρόποι κάλυψης επιστημονικών θεμάτων διαμορφώνουν μάλιστα δύο διαφορετικές κοινωνικές ταυτότητες. Πρόκειται για υποθετικές κατασκευές κοινού που ανταποκρίνεται με διαφορετικό τρόπο στις επιστημονικές πληροφορίες που δημοσιεύονται. Για παράδειγμα ο «ειδησεογραφικός» τρόπος κάλυψης απευθύνεται σε ένα κοινό που δεν έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για επιστημονικά θέματα, δεν ενδιαφέρεται για την επιστημονική μέθοδο, ανταποκρίνεται στις κινδυνολογικές προβλέψεις και δεν είναι συνηθισμένο στον επεξεργασμένο κώδικα με τον οποίο καλύπτονται τα επιστημονικά θέματα. Σε αντιδιαστολή προβάλλεται το «ενήμερο» κοινό (Δημόπουλος κ. ά., 2001).

Η διαχείριση της επιστημονικής πληροφορίας στα ΜΜΕ απασχολεί την επιστημονική κοινότητα όχι μόνο προς την κατεύθυνση της κριτικής στους δημοσιογράφους. Αυτό που αναδεικνύεται είναι η επιθυμία των επιστημόνων να διαπραγματεύονται με το κοινό. Το 2002 Βρετανοί επιστήμονες είχαν προτείνει τη μετάβαση από την «κατανόηση της επιστήμης από το κοινό» (public understanding of science) στην «εμπλοκή του κοινού στην έρευνα και την τεχνολογία» (public engagement with science and technology). Η νέα προσέγγιση συνεπάγεται τη συμμετοχή του κοινού σε δημόσιο διάλογο με τους επιστήμονες. Με τον τρόπο αυτό οι μη ειδικοί μετατρέπονται σε πρωταγωνιστές σε επιστημονικές επιλογές που έχουν κοινωνικές επιπτώσεις (Pitrelli, 2003).

Συμπεράσματα

Τα Μ.Μ.Ε. με τη διεισδυτικότητα που έχουν σε ομάδες πληθυσμού μέσω των ενημερωτικών τους προγραμμάτων μπορούν να ευαισθητοποιούν το κοινό τους για περιβαλλοντικά ζητήματα που απασχολούν τις τοπικές κοινωνίες και τη διεθνή κοινή γνώμη. Έτσι μπορούν να λειτουργήσουν ως εργαλείο άτυπης περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, συμπληρωματικά με τους επίσημους εκπαιδευτικούς φορείς που προωθούν φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές. Η διαμεσολάβησή τους μεταξύ της επιστημονικής κοινότητας και των πολιτών καθίσταται αποτελεσματική, μόνο όταν οι διαχειριστές της πληροφορίας αντιλαμβάνονται τον κοινωνικό τους ρόλο, επιμορφώνονται σε περιβαλλοντικά θέματα, συνεργάζονται με τους επιστήμονες και αντιμετωπίζουν το κοινό τους ως ενεργό στοιχείο της περιβαλλοντικής επικοινωνίας.

Στην Ελλάδα η έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί, αφορά κυρίως την ανάλυση άρθρων περιβαλλοντικού περιεχομένου και περιορισμένες έρευνες για τις γνώσεις και τις στάσεις δημοσιογράφων γι περιβαλλοντικά ζητήματα. Περαιτέρω έρευνα θα μπορούσε να εστιάσει 1) στις επιμορφωτικές ανάγκες των δημοσιογράφων που καλύπτουν περιβαλλοντικά θέματα 2) στους περιορισμούς που αντιμετωπίζουν στην άσκηση του επαγγέλματός τους, 3) στη συχνότητα και τομείς παρουσίας ειδικών που ασχολούνται με περιβαλλοντικά θέματα στα ΜΜΕ 4) στη χρήση έντυπου και οπτικοακουστικού δημοσιογραφικού υλικού περιβαλλοντικού περιεχομένου στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Greenberg, M. R., Sachsman, D., B., Salomone, K. L., Sandman, P. M. (1990). A Question of Quality: How Journalists and News Sources Evaluate Coverage of Environmental Risk. *Journal of Communication*, 40, 117-130.
- Kostarella I., Theodosiadou S., Tsantopoulos G. (2013). The coverage of environmental issues by the Greek media from the editors' perspective. *GV - Global Virtual Conference is Scientific Conference with International Attendance. GV Online Archive*, 1, 1.
- Kitzinger, J. (1999). Researching risk and the media. *Health, risk and society*, 1, 55-69.
- Neverla, I. (2006). Οι δυνατότητες της Δημοσιογραφικής Επικοινωνίας της Διακινδύνευσης για τη Συγκρότηση Μιας Ευρωπαϊκής Δημόσιας Σφαίρας. Στο: Σ. Γκαιτατζή Whitlock, Α. Μπαλτζής (Επιμ.), *Καινοτομίες και Προκλήσεις στα Ευρωπαϊκά ΜΜΕ* (σελ 133-154). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Pitrelli, N. (2003). *The crisis of the "Public Understanding of Science" in Great Britain*. Retrieved December 12, 2016, from <https://jcom.sissa.it/archive/02/01/F020101>.
- Roll-Hansen, N. (1994). Science, Politics and the Mass Media: On Biased Communication of Environmental Issues. *Science, Technology and Human Values*, 19-3, 324-341.
- Sachsman, D. B. (1999). Commentary: Should Reporters Use Risk as a Determinant of Environmental Coverage? *Science Communication*, 21, 88-95.

- Sachsman, D. B., Simon, J., Valenti, J. M. (2008). Environmental Reporters and U.S. Journalists: A comparative analysis. *Applied Environmental Education and Communication*, 7, 1-19.
- Weigold, M. F. (2001). Communicating Science: A Review of the Literature. *Science Communication*, 23,2, 164-193.
- Γαβριλάκης, Κ., Σοφούλης, Κ. (2005). Μια κριτική εξιστόρηση των «γεγονότων» στο χώρο της ΠΕ. Στο: Α.Δ. Γεωργόπουλος (Επιμ.), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ο νέος πολιτισμός που αναδύεται* (σελ.53-69). Αθήνα: Gutenberg.
- Δημητρίου, Α. (2009). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Περιβάλλον, Αειφορία*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Δημόπουλος, Κ., Κουλαϊδής, Β., Σκλαβενίτη, Σ., Χρηστίδου, Β. (2001) *Τα κείμενα της τεχνο-επιστήμης στο δημόσιο χώρο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ζιάκα, Γ., Robichon, P., Souchon, C. (2001). Μια πρόταση σχετική με τις «ενδιάμεσες ομάδες» για να προσεγγίσουμε το πλατύ κοινό. Στο: *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Έξι προτάσεις για την κοινωνία των πολιτών* (σελ. 89-95). Αθήνα:Νησίδες.
- IOM (2009). Προβληματική η πληροφόρηση για το περιβάλλον από τους δημοσιογράφους, *ΕνδιάΜΕΣΑ*, 61,6.
- Λιαράκου, Γ., Φλογαΐτη, Ε. (2007). *Από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη*. Αθήνα: Νήσος.
- Μυριβήλη, Λ. (2009). Οι Πράσινοι, τα ΜΜΕ και η Δημοκρατία. Στο: *Περιβάλλον και ΜΜΕ* (σελ. 41-44). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα της ΕΣΗΕΑ.
- Παπαδημητρίου, Β. (2006). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση και Σχολείο*. Μια διαχρονική θεώρηση. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παπαδημητρίου, Ε. (1998). *Περιβαλλοντική πολιτική και οικολογική κρίση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Σκαναβή, Κ., Σακελλάρη, Μ. (2002). Προσεγγίζοντας την αξιολόγηση περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης: Η περίπτωση των δημοσιογράφων στα τοπικά ΜΜΕ της Μυτιλήνης. *Θέματα στην εκπαίδευση*, 3, 167-187.
- Τσαμπούκου-Σκαναβή, Κ. (2004). *Περιβάλλον και επικοινωνία, Δικαίωμα στην επιλογή*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- Φλογαΐτη, Ε. (1998). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φλογαΐτη, Ε., Λιαράκου, Γ. (Επ.), (2009) *Εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη. Από τη θεωρία στην πράξη*. Ηράκλειο: ΚΠΕ Αρχαίων/ENSI.
- Χαραλαμπίδης, Ν. (2009). Η ενεργειακή επανάσταση. Στο: *Περιβάλλον και ΜΜΕ* (σελ. 25-31). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα της ΕΣΗΕΑ.